

Fimmtudaginn 10. nóvember 1994.

Nr. 147/1992.

Sveinn Ingvar Hilmarsson

(Örn Höskuldsson hrl.)

gegn

Hval hf.

(Haraldur Blöndal hrl.)

Kaupgjald. Sjómenn. Sératkvæði.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Pétur Kr. Hafstein og Markús Sigurbjörnsson og Guðmundur Jónsson, fyrrverandi hæstaréttardómari.

Áfrýjandi skaut þessu máli til Hæstaréttar með stefnu 1. apríl 1992. Hann krefst, að stefnda verði gert að greiða sér 321.765 krónur með dráttarvöxtum, eins og gerð er nánari grein fyrir í kröfugerð. Þá krefst áfrýjandi málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti.

Stefndi krefst staðfestingar hins áfrýjaða dóms og málskostnaðar fyrir Hæstarétti.

I.

Í málinu deila aðilar um ákvörðun skiptaverðmætis afla við uppgjör á hásetahlut handa áfrýjanda vegna starfa hans á tímabilinu frá apríl 1987 til ágúst 1990 um borð í frystitogaranum Venusi, HF 519, sem stefndi átti þá og gerði út.

Í 1. og 3. mgr. 4. gr. laga nr. 24/1986 um skiptaverðmæti og greiðslumiðlun innan sjávarútvegsins, sbr. 3. gr. laga nr. 21/1987 um breyting á þeim lögum, eru reglur um ákvörðun skiptaverðmætis afla fiskiskipa, þar sem bolfiskur er frystur um borð, en þær eiga við um atvikin í þessu máli. Aðdraganda að þessari lagasetningu er lýst í hinum áfrýjaða dómi. Samkvæmt þessum reglum miðast skiptaverðmætið við útflutningsverðmæti afurða, sem eru unnar úr aflanum, og á það að vera 74,5% af söluverði miðað við, að þær séu afhentar kaupanda á skipsfjöl hér á landi eða „fob“. Ef afurðirnar eru seldar úr landi með þeim skilmála, að innifalinn í verðinu sé kostnaður af flutningi þeirra á ákvörðunarstað og váttryggingu eða „cif“, á þó skiptaverðmæti að vera 69% af söluverði. Í lögunum er ekki

mælt fyrir um, hvernig skiptaverðmæti verði ákveðið, ef afurðir frystitogara eru seldar með öðrum skilmálum en „fob“ eða „cif“, og er það ekki heldur gert í kjarasamningum sjómanna og útvegs-
manna.

Afurðirnar, sem ágreiningur aðila snýst um, mun stefndi hafa selt fyrir milligöngu Sjávarafurðadeildar SÍS til Asíu með „c&f“-skilmálum. Samkvæmt þeim skilmálum er kostnaður af flutningi afurðanna til kaupanda innifalinn í söluverði þeirra, en ekki kostnaður af váttryggingu þeirra. Við uppgjör á aflahlut áfrýjanda af þessum afurðum mun stefndi hafa lagt til grundvallar fjárhæð, sem hann fann með því að draga flutningskostnað frá söluverði afurðanna, svo að út kom verð, sem hann taldi svara til verðmætis við sölu með „fob“-skilmálum. Skiptaverðmæti reiknaði stefndi síðan sem 74,5% af þeirri fjárhæð, eins og mælt er fyrir um í 4. gr. laga nr. 24/1986, sbr. 3. gr. laga nr. 21/1987. Áfrýjandi telur stefnda ekki hafa verið þetta heimilt, en í því sambandi vísar hann einkum til þess, að svo lítið beri á milli „c&f“- og „cif“-skilmála, að beint liggi við að beita reiknireglu laganna um síðarnefndu skilmálana, þegar skiptaverðmæti er ákveðið í tilvikum eins og þessu. Áfrýjandi telur, að hásetahlutur sinn hefði orðið hærri sem nemur kröfum hans í málinu, ef skiptaverðmætið hefði verið reiknað eftir reglunum, sem gilda, þegar afurðir eru seldar með „cif“-skilmálum. Ágreiningur er ekki milli aðila um kröfufjárhæð, heldur aðeins um það, hvorri uppgjörsaðferðinni hafi átt að beita.

II.

Orðrétt hljóðar 1. mgr. 4. gr. laga nr. 24/1986, eins og henni var breytt með 3. gr. laga nr. 21/1987, þannig: „Þegar seldur er afli fiskis sem frystir bolfisk um borð, heilan eða flakaðan, er skiptaverðmætið 74,5% af fob-verðmæti framleiðslunnar við útflutning. Þetta skiptahlutfall skal þó vera 69% af cif-verðmætinu, sé þannig samið um sölu framleiðslunnar.“

Svonefndir „c&f“-skilmálar, sem var beitt við sölu afurða stefnda úr landi, eru frábrugðnir báðum þeim tegundum söluskilmála, sem gert er ráð fyrir í þessu ákvæði. Eins og mál þetta er lagt fyrir, ræðst þannig niðurstaða þess af því, hvort fallist verði á það með stefnda, að honum hafi verið heimilt að umreikna söluverð afurða sinna í

svokallað „fob-verðmæti“ og reikna síðan út skiptaverðmæti miðað við það samkvæmt framangreindu ákvæði, eða hvort fallist verði á það með áfrýjanda, að stefnda hafi borið að styðjast við söluverð afurðanna óbreytt og reikna út skiptaverðmætið af því, eins og það væri „cif-verðmæti“ samkvæmt ákvæðinu.

III.

Samkvæmt orðalagi 1. mgr. 4. gr. laga nr. 24/1986, sbr. 3. gr. laga nr. 21/1987, er gengið þar út frá þeirri meginreglu, að skiptaverðmæti bolfisksafla frystitogara skuli vera visst hlutfall af „fob-verðmæti“ afurða, sem eru unnar úr aflanum. Í því sambandi verður að gæta sérstaklega að því, að eftir hljóðan ákvæðisins gildir þessi meginregla án tillits til þess, hvort afurðirnar séu í raun seldar með „fob“-skilmálum. Frá meginreglunni er þó vikið á þann hátt, að skiptaverðmætið á að vera tiltekið hlutfall af „cif-verðmæti“ afurða, en samkvæmt orðalagi ákvæðisins á þetta aðeins við, ef samið hefur verið um sölu afurðanna með „cif“-skilmálum.

Ekki er að sjá nokkuð, sem gefur til kynna, að þessu ákvæði hafi verið ætlað að hafa annað inntak en ályktanir verða dregnar um á þennan hátt af hljóðan orða þess. Samkvæmt því og þar sem óumdeilt er, að stefndi samdi ekki um að selja umræddar afurðir úr landi með „cif“-skilmálum, verður að telja þann hátt, sem hann hafði á uppgjöri á aflahlut áfrýjanda, í samræmi við 1. mgr. 4. gr. laga nr. 24/1986, eins og henni var breytt með 3. gr. laga nr. 21/1987. Verður hinn áfrýjaði dómur því staðfestur.

Rétt þykir, að aðilar beri hvor sinn kostnað af málinu fyrir Hæstarétti.

D ó m s o r ð:

Hinn áfrýjaði dómur á að vera óraskaður.

Málskostnaður fyrir Hæstarétti fellur niður.

S é r a t k v æ ð i Guðmundar Jónssonar

Ósannað er, að uppgjör stefnda við áfrýjanda hafi verið með þeim hætti, að stefndi geti borið fyrir sig tómlæti áfrýjanda við að gæta hagsmuna sinna.

Í 1. mgr. 4. gr. laga nr. 24/1986, sbr. 3. gr. laga nr. 21/1987, er skiptaverðmæti afla fiskiskips, sem unninn er og frystur um borð, ákveðið 74,5% af fob-verðmæti framleiðslunnar við útflutning. Skiptahlutfallið skal þó vera 69% af cif-verðmæti, sé þannig samið um sölu framleiðslunnar. Ég tel hér vera um jafnrétthá ákvæði að ræða, sem ráðist af söluskilmálum hverju sinni. Stefndi seldi framleiðslu b/v Venusar hins vegar með c&f-skilmálum og þurfti þá ekki að annast váttryggingu hennar. Uppgjör með þeim hætti, sem áfrýjandi gerir kröfu til, rúmast að mínu mati innan ákvæðis 4. gr. laga nr. 24/1986, sbr. 3. gr. laga nr. 21/1987, um skipti aflaverðmætis á grundvelli sölu afla samkvæmt cif-söluskilmálum, án þess að á stefnda sé hallað. Ég tel því, að taka beri kröfu áfrýjanda til greina.

Dómur bæjarþings Reykjavíkur 14. febrúar 1992.

Mál þetta, sem dómtekið var 5. febrúar sl., hefur Sveinn Ingvar Hilmarsson, kt. 261164-5909, Norðurási 4, Reykjavík, höfðað fyrir bæjarþinginu með stefnu, birtri 23. október 1990, á hendur Árna Vilhjálmssyni, kt. 110532-3509, Hlyngerði 10, Reykjavík, stjórnarformanni fyrir hönd Hvals hf., kt. 650169-6549, Miðsandi, Hvalfjarðarströnd.

Dómkröfur stefnanda eru, að stefnda verið dæmt skylt að greiða sér 321.765 kr. með [nánar tilgreindum dráttarvöxtum svo og málskostnað].

Dómkröfur stefnda eru samkvæmt endanlegri kröfugerð hans, að hann verði sýknaður af öllum kröfum stefnanda, en til vara, að sér verði einungis gert að greiða hluta hinnar umstefndu fjárhæðar. Þess er og krafist, að stefnda verði tildæmdur málskostnaður að mati réttarins.

Sáttaumleitanir fyrir dómi reyndust árangurslausar.

I.

Stefnandi er háseti á frystitogaranum Venusi, HF-519, sem er í eigu stefnda. Í máli þessu deila aðilar um það, hvort uppgjör á hásetahlut stefnanda eigi að miðast við, að afli skipsins, sem seldur er til útflutnings, sé gerður upp við stefnanda í samræmi við „fob“- eða „cif“-sölukjör í þeim tilvikum, þegar hann er seldur samkvæmt „c&f“-sölukjörum. Ágreiningur aðila varðar mismun þessara tveggja reikniaðferða við mat á aflahlut stefnanda.

Bv. Venus, HF-519, er frystiskip, sem verkar fisk í pakkningar, sem m. a. eru seldar til Asíu. Afurðir frystitogara eru nær undantekningarlaust seldar beint til erlendra kaupenda. Skiptaverð afla er af þeim sökum miðað við útflutningsverðmæti hans. Fyrst eftir að notkun frystitogara hófst hér við land, var aflahlutur háseta gerður upp til samræmis við raunverulegt sölu-

verðmæti aflans að frádregnum kostnaði. Þessi aðferð hafði þann ókost í för með sér, að uppgjör hverrar einstakrar veiðiferðar gat dregist um alllangan tíma, þar sem gögn vegna útflutningsviðskipta sem þessara eru allajafna lengi að berast útflytjendum.

Landssamband íslenskra útvegsmanna (LÍÚ) og Sjómannasamband Íslands gerðu árið 1985 með sér samkomulag, sem bætt var inn í kjarasamning milli þessara aðila, þar sem kostnaðarhlutdeild vegna útflutnings afla frystitogara var fastsett, annars vegar miðað við, að selt væri „fob“ og hins vegar „cif“.

Með þessum samningum var leitast við að finna eðlilegan mismun við útreikning skiptaverðs, þegar selt var „cif“ annars vegar og „fob“ hins vegar. Söluskilmálum var þannig háttað, að öll framleiðsla skipanna, sem seld var til Asíu, var selt með „fob“-söluskilmálum, en til annarra landa var selt með „cif“-söluskilmálum. Út frá þeim upplýsingum, sem fyrir lágu, þegar kjarasamningur var gerður, var sameiginlegur kostnaður ákvarðaður, svo sem frakt og annar sölukostnaður. Sameiginlegur kostnaður er samkvæmt kjarasamningum 17,95%, þegar selt er „cif“, en 11,5%, þegar selt er „fob“. Til viðbótar sameiginlegum kostnaði var síðan stofnfjársjóður og kostnaðarhlutdeild dregin frá. Árið 1985, þegar kjarasamningurinn var gerður, var skiptaverð 71% af „fob“-verðmæti og 68% af „cif“-verðmæti. Nú er skiptaverð 75% af „fob“-verðmæti og 69,5% af „cif“-verðmæti.

Um mitt ár 1986 tóku gildi lög nr. 24/1986 um skiptaverðmæti og greiðslumiðlun innan sjávarútvegsins. Með þessum lögum var framangreint skiptahlutfall staðfest, og er þar miðað við sömu meðaltöl. Í 1. mgr. 4. gr. laganna er tiltekið, að þegar seldur er afli frystiskips, eigi skiptaverð að vera 74,5% af „fob“-verðmæti framleiðslunnar, en ef samið er um „cif“-skilmála, skuli skiptaverð vera 69% af „cif“-verðmæti framleiðslunnar.

Stefnandi kveður lögín hafa verið sett í samráði við sjómannasamtökin og LÍÚ.

Skiptaverð var ákveðið á grundvelli þeirra frádráttarliða, sem miðað var við í kjarasamningi sjómanna og LÍÚ, þegar lögín voru sett. Í tengslum við kjarasamninga árið 1971 var lögnum breytt með lögum nr. 21/1987 að ósk þeirra aðila, sem hlut eiga að máli. Við þær breytingar var tekið tillit til breytinga, er orðið höfðu á olíuverði og farmgjöldum til þess tíma, er lögín voru sett.

Stefnandi kveður, að á þeim tíma, sem um ræðir, hafi framleiðsla bv. Venusar, HF-519, verið seld með „c&f“-söluskilmálum til Asíu. Stefndi hafi gert þessa sölu upp við áhöfnina, eins og um „fob“-söluskilmála væri að ræða, þrátt fyrir það að mun nærlægara virðist að beita „cif“-reglu við þetta

uppgjör. Með því að reikna uppgjör til sjómanna miðað við „fob“-kjör, en ekki „cif“-kjör, verði hlutur sjómanna verulega rýrari en ef hinni reglunni væri beitt.

Í ársbyrjun 1987 hafi söluskilmálar breyst á þann hátt, að þá var farið að selja með „c&f“-söluskilmálum til Asíu eða skilmálum, sem jafngilda „cif“-sölu. Við þessa breytingu hefði verið eðlilegra, að LÍÚ hefði farið fram á breytingu á kjarasamningi vegna breyttra forsendna með tilliti til hins háa flutningskostnaðar. Það hafi hins vegar ekki verið gert. Í tengslum við kjarasamningana hafi engar upplýsingar komið fram um það af hálfu útgerðarinnar, að söluskilmálar hefðu breyst við sölu í Asíu, og því hafi sjómannasamtökin ekki haft nein tök á því að fara fram á breytingu á samningum vegna þessa.

Í því tilviki, sem hér um ræðir, hafi Hvalur hf. umreiknað söluverð úr „c&f“ yfir í „fob“ og gert upp við áhafnir bv. Venusar, HF-519, eins og um „fob“-söluskilmála væri að ræða. Þetta valdi því, að skiptaverð verði mun lægra en ef farið væri eftir lögum og kjarasamningum og „c&f“-söluverð reiknað út samkvæmt „cif“-söluskilmálum.

Stefndi segir, að þegar farið var að selja afla togarans Venusar, HF-519, til Austurlanda, hefði komið í ljós, að viðskiptaskilmálar, er notaðir voru í skiptum Íslendinga við Evrópumenn, hentuðu ekki. Því til skýringar megí nefna, að reglubundnar siglingar séu milli Íslands og Evrópu og því auðvelt að nota, hvort sem er „fob“-skilmála eða „cif“-skilmála, ef seljandi útvegð skipin. Flutningar til Austurlanda séu ekki með þessum hætti. Í þeim tilfellum þurfi að taka skip á leigu til flutninganna, enda hafi komið í ljós, að óhentugt var, að hinir erlendu kaupendur önnuðust um útvegð skipa, sem í öllum tilfellum voru erlend. Stefndi hafi því gert svokallaða „c&f“-samninga við Japana, en í þeim tilfellum greiði kaupandi váttryggingu, en flutningskostnaður og farmgjald sé hluti af söluverði vörunnar. Í þessum tilfellum útvegar seljandi skipið. Það leiði af sjálfa sér, að þegar selt er „cif“ eða „c&f“, sé verð vörunnar hærra en þegar selt er „fob“.

Stefnandi reisir málsókn sína á því, að árið 1987 hafi farið að bera á því, að Hvalur hf. gerði ekki upp við áhöfn Venusar, HF-519, í samræmi við gildandi kjarasamninga og lög nr. 24/1986, sbr. lög nr. 21/1987. Stefnandi hafi því ekki fengið þau laun, er honum beri, stefndi hafi hafnað kröfum hans, og því sé málsókn þessi nauðsynleg.

Stefndi reisir kröfur sínar hins vegar á því, að stefnandi hafi sýnt af sér svo mikið tómlæti, að sýkna beri stefnda þegar af þeirri ástæðu. Öll togarafélög í landinu hafi gert upp við skipshafnir sínar eins og stefndi, frá því að skiptakjörin voru ákveðin árið 1985, en raunar megí rekja þau ákvæði

um skiptakjör allt til ársins 1982, er samið var í fyrsta sinn við áhöfn togarans Örvars frá Skagaströnd. Samningar við sjómenn hafi verið endurnýjaðir hvað eftir annað, en aldrei hafi verið gerð krafa um breytingu á þessu ákvæði, né heldur hafi málið verið lagt fyrir Félagsdóm, eins og rétt hefði verið, ef um túlkun samninga væri að ræða. Þá er einnig byggt á því, að stefnandi hafi tekið fyrirvaralaust við öllum greiðslum, þrátt fyrir það að honum hafi mátt vera ljóst, hver uppgjörsaðferðin var.

Verði ekki fallist á, að sýkna beri vegna tómlætis stefnanda, er því haldið fram, að útgerðarmanni sé ætíð heimilt að reikna útflutningsverðmæti afla síns miðað við „fob“-skilmála, en þeir séu grunnskilmálar, sem annað sé miðað við, enda hafi það aldrei verið ætlunin, að sjómenn væru misjafnlega settir um aflahlut eftir því, hvaða söluskilmálar giltu um seldan afla.

Verði ekki fallist á sýknukröfu, er því haldið fram, að stefnandi eigi einungis rétt til hluta hinnar umstefndu fjárhæðar, enda hafi hann tekið á móti greiðslum og uppgjöri án fyrirvara og geti því ekki átt rétt til greiðslna fyrr en í fyrsta lagi, er hann fór að gera reka að kröfu sinni.

Stefndi mótmælir einnig vaxtakröfu stefnanda og vaxtafæti.

Fyrir dómi gáfu skýrslu Ágúst Einarsson, forstjóri Lýsis hf. og fyrrverandi starfsmaður Landssambands íslenskra útvegsmanna, og Hólmgeir Jónsson, framkvæmdastjóri Sjómannasambands Íslands.

II.

Með vísan til framburðar vitna og fram lagðra skjala verður að telja fram komið, að á þeim tíma, er kjarasamningur milli Sjómannasambands Íslands og Landssambands ísl. útvegsmanna var gerður árið 1985 og lög nr. 24/1986 um skiptaverðmæti og greiðslumiðlun voru sett, hafi það verið meginregla, að selt væri samkvæmt „fob“-söluskilmálum til Austurlanda. Samkvæmt gögnum máls þessa var það ekki fyrr en árið 1987, að stefndi fer að selja afurðir togarans Venusar samkvæmt „c&f“-skilmálum til Japans. Hefur það væntanlega verið ástæða þess, að hvorki er kveðið á um það í kjarasamningi né lögum, hvernig með skal fara, þegar vara er seld samkvæmt „c&f“-skilmálum. Aðilar byggja engu að síður á því, að lögin og kjarasamningurinn eigi við í því tilvikum, sem hér um ræðir, en styðjast hins vegar við ólíkar skýringaraðferðir.

Stefnandi hefur haldið því fram, að það samræmist hvorki kjarasamningi né lögum nr. 24/1986 að gera upp við sjómenn samkvæmt „fob“-skilmálum, þegar afurðir eru seldar samkvæmt „c&f“-skilmálum, heldur beri í slíkum tilvikum að haga uppgjöri til samræmis við ákvæði laganna og kjarasamnings um „cif“-sölu.

Stefndi heldur því hins vegar fram, að uppgjör til samræmis við „fob“-skilmála sé meginregla í þess konar viðskiptum, sem hér um ræðir.

Í 1. mgr. 4. gr. laga um skiptaverðmæti og greiðslumiðlun nr. 24/1986 segir: „Þegar seldur er afli fiskiskips sem frystir bolfisk um borð, heilan eða flakaðan, er skiptaverðmætið 74,5% af fob-verðmæti framleiðslunnar við útflutning. Þetta skiptahlutfall skal þó vera 69% af cif-verðmætinu, sé þannig samið um sölu framleiðslunnar.“

Í gr. 5.23. í kjarasamningi Sjómannasambands Íslands og Landssambands ísl. útvegsmanna er fjallað um sömu atriði, og í a-lið þeirrar greinar segir: „Ef selt er fob, skal draga eftirfarandi frá, áður en til skipta kemur,“ o. s. frv. Á sama hátt segir í b-lið sömu greinar: „Ef selt er cif, skal draga frá“ o. s. frv.

Með vísan til þess, er að ofan greinir, og tilvitnaðra ákvæða í kjarasamningi og lögum nr. 24/1986 verður að skýra ákvæði 1. mgr. 4. gr. laganna þannig, að meginreglan sé sú, að „fob“-skilmálar séu aðalreglan, sem miða skuli við, nema þegar selt er samkvæmt „cif“-skilmálum, enda verður ekki talið, að í ákvæðum laga um skiptaverðmæti né í kjarasamningi séu nokkur þau atriði, er teljist geta komið í veg fyrir, að þótt stefndi hagi sölumálum sínum til Asíu samkvæmt „cif“-söluskilmálum, en geri upp við stefnanda samkvæmt þeim reglum, er gilda um „fob“-sölu.

Niðurstaða máls þessa verður því sú, að stefndi skal vera sýkn af öllum kröfum stefnanda.

Rétt þykir, að hvor aðili um sig beri sinn málskostnað.

Georg Kr. Lárusson, settur borgardómari, kvað upp dóm þennan.

D ó m s o r ð:

Stefndi, Hvalur hf., skal vera sýkn af öllum kröfum stefnanda, Sveins Ingvars Hilmarssonar. Málskostnaður fellur niður.
